

How to cite: Orlova, V., Pobihun, S., & Makarenko, A. (2024). Economic Analysis of the Impact of Crises on International Tourism. *World conference on future innovations and sustainable solutions*. Futurity Research Publishing. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14229408>

Economic Analysis of the Impact of Crises on International Tourism

Vira Orlova¹, Serhii Pobihun², Artem Makarenko³

¹PhD in Economics, Associate Professor, Department of Tourism and Regional Studies, Faculty of Tourism, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0001-9540-526X>

²PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship and Marketing, Institute of Economics and Management, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-2809-3312>

³Postgraduate Student, Department of Management and Administration, Institute of Economics and Management, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0005-5292-6467>

Accepted: October 23, 2024 | **Published:** November 1, 2024 | **Language:** Ukrainian

Abstract: The purpose of the paper is to analyse the economic impact of the crises of recent years (the economic crisis of 2008-2009, the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine) on the tourism sector in our country and on international tourism. Based on the analysis of data provided by international organisations and researchers on this issue, the article indicates the losses of the economy and business, reflects the challenges associated with crisis phenomena, the importance of introducing crisis management and highlights the methods currently used. The article highlights the existing strategies for overcoming crisis situations and ways to implement them. Proposals are made to minimise the consequences of crises and improve crisis management, taking into account the changes taking place both in global development and in the crisis manifestations themselves.

Keywords: global economic risks, tourist demand, economic recovery, international tourist flows, crisis management.

Вступ

Індустрія туризму є однією з найбільш вразливих до кризових явищ сфер, оскільки чутливо реагує на зовнішні зміни. Криза у туристичній галузі переважно виникає як наслідок глобальних соціально-економічних змін, що створює потребу в розробці ефективних підходів для мінімізації економічних втрат. Важливість розуміння наслідків криз для міжнародного туризму та оцінки їх економічного впливу полягає у формуванні стратегії подолання наслідків кризових періодів. Сучасне суспільство адаптується до економічних змін, викликаних кризами, та розробляє нові шляхи вирішення, зокрема, через антикризовий менеджмент. Для зменшення негативного впливу кризових явищ необхідне швидке реагування та застосування структурованих підходів антикризового управління.

Мета: аналіз економічного впливу криз на міжнародний туризм та розробка шляхів подолання наслідків за допомогою методів антикризового управління.

Завдання:

- визначення впливу криз на туристичну галузь;
- аналіз викликів для економіки та бізнесу під час кризових ситуацій;
- виокремлення способів подолання проблемних питань;
- обґрунтування доцільності інноваційних підходів в управлінні на рівні держави та бізнесу.

Результати дослідження

Економічний аналіз наслідків криз для міжнародного туризму потребує комплексного підходу, що враховує вплив кризових явищ як на макроекономічному, так і на галузевому рівнях. Будь-яке суспільство або його складові, зокрема органи влади, бізнес-структури та громадські організації, періодично переживають періоди економічного зростання і спаду. Кризи можуть виникати внаслідок внутрішніх процесів у суспільстві або ж під впливом зовнішніх факторів, таких як стихійні лиха, природні катаклізми, пандемії чи соціально-політичні конфлікти. У науковій літературі криза визначається як системне порушення рівноваги, що супроводжується зниженням ефективності функціонування економічних і соціальних інститутів та потребує термінових заходів з боку держави та бізнесу для мінімізації збитків (Чернявський, 2003; Хіт, 2002).

Міжнародний туризм, як галузь глобальної економіки, є особливо вразливим до кризових явищ, що відображається в його швидкій реакції на зміни зовнішнього середовища. Розширення участі країн у міжнародному туризмі зумовило його значущість як економічного ресурсу, особливо для держав, економіка яких значною мірою залежить від туристичних надходжень. Наприклад, у 1955 році до туристичного обміну було залучено 65 країн (Ворошилова, 2014), а станом на 2011 рік Всесвітня туристична організація ООН (UNWTO) зазначала вже 212 країн і регіонів як учасників міжнародного туризму (UNWTO Annual Report, 2011). Згідно з прогнозом UNWTO «Туризм: перспектива 2030», до 2030 року кількість міжнародних туристичних прибуттів може досягти 1,8 мільярда осіб, що свідчить про його стабільне зростання та зумовлює необхідність розробки антикризових заходів для забезпечення стійкості цього сектора.

Незважаючи на позитивну динаміку, міжнародний туризм надзвичайно чутливий до кризових ситуацій. UNWTO визначає п'ять основних типів криз, які можуть впливати на туристичний

сектор на глобальному, національному та регіональному рівнях: політичні кризи, економічні рецесії, екологічні катастрофи, епідемії та соціальні конфлікти (табл.1). Кожен із цих типів криз має різний вплив на туристичну галузь, що вимагає індивідуального підходу до управління кризою та її наслідками. Політичні та соціальні кризи, наприклад, можуть обмежити туристичні потоки та знизити доходи, у той час як економічні рецесії призводять до зниження попиту на міжнародні подорожі через зменшення купівельної спроможності туристів.

Економічний аналіз наслідків кризових явищ для міжнародного туризму дозволяє виявити ключові аспекти антикризового управління, спрямованого на мінімізацію втрат і підвищення адаптивності галузі. У цьому контексті важливими є розробка механізмів швидкого реагування та запровадження інноваційних підходів до управління як на рівні державної політики, так і на рівні окремих туристичних підприємств.

Таблиця 1

Види криз, які впливають на туристичний сектор

№	Види криз	Приклади
1	екологічні кризи	урагани, циклони, землетруси, виверження вулканів і цунамі, зміна клімату, забруднення повітря та води, вирубка лісів
2	суспільно-політичні події	злочинність, політично мотивовані заворушення, тероризм, війни та порушення прав людини
3	кризи, пов'язані зі здоров'ям	епідемії макрорівня, що вражають людей на широкій території, і мікрорівневі локалізовані захворювання, що вражають меншу кількість туристів. Серед захворювань, що впливали на туризм останнім часом, - пташиний грип, ящур, SARS, сальмонела, лихоманка Ебола та COVID-19
4	економічні події	глобальні рецесії, слабкі національні економіки та раптові зміни обмінних курсів
5	технологічні інциденти або збої	кризи, спричинені технологічними подіями, такими як транспортні аварії та збої IT-систем

Джерело: розробка автора за Кириченко (2022)

Глобальна економічна криза 2008–2010 рр. спричинила значне скорочення туристичних потоків. У дослідженні Деркача та Милашка (2021) наведено статистику Всесвітньої туристичної організації (ВТО) за період 2007–2019 рр. Згідно з даними, кількість міжнародних туристичних прибуттів до Центральної та Східної Європи зросла на 52,2% (з 96,6 тис. до 152,9 тис. осіб на рік), тоді як надходження від міжнародного туризму збільшилися на 42,1% (з 48,5 млн USD до 68,9 млн USD). Водночас економічна криза 2008–2010 рр. мала негативний вплив на світовий туризм: якщо у 2007 р. кількість міжнародних туристичних прибуттів становила 901 млн осіб із доходом 858 млрд USD, то у 2008 р. – 919 млн осіб і 941 млрд USD, а у 2009 р. – 880 млн туристів і 852 млрд USD. Вже у 2010 р., коли економічна ситуація стабілізувалася, показники досягли 948 млн осіб та 975 млрд USD відповідно. Відновлення туристичного сектора в Європі відбувалося повільніше, ніж в інших регіонах, зокрема через економічні труднощі та посткризові наслідки. Додатковий негативний ефект мав виверження вулкану в Ісландії у квітні 2010 р., що призвело до закриття частини повітряного простору. Міжнародний туризм у європейському регіоні почав поступово відновлюватися лише у другій половині 2010 р., що сприяло зростанню кількості туристичних

прибуттів до провідних приймаючих країн, таких як Туреччина та Німеччина, а також до нових туристичних напрямків, як-от Балкани та Південний Кавказ (Ворошилова, 2014).

Пандемія COVID-19 суттєво позначилася на глобальній туристичній галузі. У першому кварталі 2020 року обсяги міжнародних подорожей зменшилися на 22%, а в березні обсяг прибуттів на всіх ринках скоротився до 57% порівняно з попереднім роком, що спричинило втрату 67 мільйонів міжнародних туристів і близько 80 мільярдів доларів США доходів (Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні, б.д.). За підсумками 2020 року обсяги міжнародних туристичних потоків зменшилися на 74% у порівнянні з 2019 роком. Зупинка міжнародних подорожей спричинила втрати експортних доходів у розмірі 1,3 трильйона доларів США, що перевищило втрати під час світової економічної кризи 2009 року в понад одинадцять разів.

У 2020 році глобальна кількість міжнародних туристичних прибуттів скоротилася на 70–75%, що призвело до зменшення туристичних потоків на 1 мільярд осіб та економічних втрат у розмірі 1,1 трильйона доларів США (Кіш, 2021). До прикладу, в Україні війна призвела до глибоких наслідків у всіх сферах суспільного розвитку, зокрема до суттєвого скорочення обсягів туристичних потоків. Низка політичних, економічних, технічних та інших факторів зумовила значне зменшення внутрішнього туризму. Збройна агресія російської федерації в Україні також вплинула на туристичний сектор у сусідніх державах, таких як Латвія, Польща, Естонія, Угорщина та Румунія, де багато туристів відмовилися від запланованих подорожей (Кириченко, 2022).

Ситуація в Україні є прикладом впливу множинних кризових факторів на економіку загалом і туристичний сектор зокрема, адже країна одночасно зазнала впливу як пандемії, так і війни. Це зумовило істотне скорочення туристичної активності та викликало кризу у сфері туристичного бізнесу. У «Туристичному барометрі України 2021–2022 рр.» (2023), підготовленому Національною туристичною організацією України, представлені дані про кількість в'їздів та виїздів з України у передковідний, ковідний періоди, а також за перший рік повномасштабної війни (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість фактів перетину державного кордону України на в'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну і виїзд громадян України за кордон

Рік	В'їзд іноземців та осіб без громадянства в Україну	Виїзд громадян України за кордон	Сальдо
2019	13709562	29345897	-15636335
2020	3382097	11251406	-7869309
2021	4271991	14726250	-10454259
2022	2307156	15538488	-13231332

Джерело: Туристичний барометр України 2021–2022 рр. (2023)

Як свідчать дані таблиці 2, після кризового 2020 року, пов'язаного з пандемією COVID-19, спостерігалось поступове зростання показників прибуттів та вибуттів з країни. Проте у 2022 році ця тенденція була зумовлена не зростанням ділової чи туристичної активності, а початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації та збільшенням кількості біженців.

Кожна криза, як пряма, так і опосередкована, справляє значний вплив на економічні процеси та бізнес-середовище. За таких умов особливо важливим є розробка та застосування ефективних стратегій для подолання викликів, що виникають у кризовий період (див. табл. 3).

Таблиця 3

Ключові виклики для бізнесу в Україні та світі у сучасних умовах

№	Виклики	Прояви
1	Економічна нестабільність	непередбачуване бізнес-середовище, що ускладнює планування та довгострокові інвестиції
2	Політичні ризики	конфлікти та зміни в уряді негативно впливають на бізнес-клімат і довіру інвесторів
3	Військові дії та їх наслідки	існують серйозні ризики для безпеки бізнесу та працівників, а також вплив на логістичні ланцюги та ринки збуту
4	Корупція та бюрократія	створюються значні перешкоди для розвитку бізнесу
5	Відтік кадрів	дефіцит висококваліфікованої робочої сили, що впливає на бізнес-розвиток і введення інновацій
6	Інфраструктурні проблеми	обмеження можливостей для бізнесу, передусім у дальніх регіонах
7	Конкуренція та глобалізація	конкуренція на внутрішньому та міжнародному ринках передбачає постійне впровадження інновацій і підвищення ефективності;
8	Цифрова трансформація	значні інвестиції та зміни у бізнес-процесах, що може бути складним для багатьох компаній
9	Соціальна відповідальність і сталий розвиток	важливість сталого розвитку, соціальна відповідальності висуває до компаній нові вимоги у екологічній та соціальній діяльності
10	Регуляторні зміни	додаткові труднощі для бізнесу та необхідність постійної адаптації до нових умов

Джерело: Гарькава, Славкова, & Волотовська (2024)

Криза, незалежно від її походження та викликів, які вона ставить перед суспільством, часто слугує стимулом для пошуку ефективних рішень та розвитку. Наприклад, пандемія COVID-19 значно вплинула на всі сфери глобальної економіки – від туризму та економіки до культурних і ділових зв'язків. Наслідком подолання цієї кризи стало прискорене впровадження цифрових технологій та перехід до цифрової економіки. Як зазначає Бобро (2024), цифрова економіка характеризується інтеграцією цифрових технологій у всі сфери життя, зокрема у сферу культури, де технології забезпечують доступ до культурних заходів через онлайн-трансляції концертів та театральних вистав.

Волкова, Гарькава і Скороход (2023) вважають, що цифрова трансформація охоплює не лише інтеграцію новітніх технологій у бізнес-процеси, але й передбачає фундаментальні зміни в управлінні та комунікаціях, що значно модернізує підприємницьке середовище. Крім того, цифровізація економіки змінила підходи до рекрутингу та встановлення бізнес-контактів, що, у свою чергу, відобразилося на кількості та змісті поїздок у межах ділового туризму. Bannikova та Mukhaulyova (2023) підкреслюють зростаючу роль цифрового рекрутингу, наводячи приклади його застосування через цифрові платформи та мережу Інтернет, що стало особливо важливим у контексті глобалізації.

Стратегії виходу з кризових ситуацій передбачають впровадження інноваційних підходів, зокрема в сфері державного управління. Європейська Комісія виділяє основні напрями

інноваційного розвитку державного управління, серед яких технологічні інновації, відкрита урядова політика, реорганізація політичної системи, прозорість і методи партисипативного управління (Bobro & Kharchun, 2024). Основні стратегії впровадження інновацій у державне управління представлені в таблиці 4.

Таблиця 4
Стратегії запровадження інновацій у державному управлінні

Стратегічний напрямок	Впровадження
Створення інноваційної культури	Відкриття та формування сприятливого середовища для інноваційних рішень є першочерговим етапом їх впровадження. Це передбачає підтримку творчої активності та ініціативи, створення ефективних механізмів для збору й аналізу нових ідей, а також забезпечення можливостей для експериментальної реалізації та апробації інноваційних підходів
Залучення зацікавлених сторін	Залучення громадськості, бізнес-сектору та інших зацікавлених сторін до процесу інновацій сприяє підвищенню легітимності та підтримки впроваджуваних інновацій. Це також дозволяє краще врахувати та задовольнити потреби й очікування різних соціальних груп
Застосування технології	Сучасні технології суттєво інтегрували інновації у сферу державного управління, сприяючи підвищенню його ефективності. Зокрема, це включає запровадження електронного урядування, аналітики даних, штучного інтелекту та інших інформаційних технологій, що оптимізують процеси та підвищують якість надання державних послуг.
Фінансування і ресурси	Успішна реалізація інновацій потребує відповідного забезпечення як фінансовими, так і людськими ресурсами. Зокрема, важливо надати належне фінансування, здійснити підготовку та професійну підтримку персоналу, а також забезпечити необхідні технічні засоби й інфраструктурні можливості для ефективного впровадження інноваційних процесів
Оцінка та моніторинг	Систематична оцінка та контроль впроваджених інновацій є ключовими елементами успішного управління в державному секторі, оскільки вони дозволяють визначати ефективність змін і здійснювати коригування в разі потреби. Цей підхід сприяє мінімізації витрат і забезпечує постійне вдосконалення процесів державного управління, підвищуючи його результативність та адаптивність до сучасних викликів

Джерело: Bobro & Kharchun (2024)

Поряд із прямими витратами, спричиненими кризовими явищами та ситуаціями (зокрема, пошкодженням майна та втратою доходів від туристів), існують також непрямі витрати, що включають втрату робочих місць для зайнятих у туристичному та суміжних секторах, відтік іноземних інвестицій та короткострокових капітальних потоків. Скорочення обсягів витрат означає зниження здатності країни до відновлення економіки, що породжує економічні труднощі для місцевих мешканців, чий дохід залежить від туризму. Різноманітні та мінливі умови,

запропоновані окремими країнами, також впливають на прийняття рішення щодо подорожей та тривалості перебування. З огляду на значний потенціал туризму у подоланні бідності та стимулюванні економічного зростання, зниження туристичного попиту має відчутний вплив на вразливі групи населення та туристичні підприємства, особливо у країнах, що розвиваються (Кириченко, 2022).

Антикризові заходи для туристичної галузі держави включають низку стратегій, спрямованих на мінімізацію негативних наслідків та відновлення стабільності. Податкові заходи передбачають ретельний аналіз податкового та митного навантаження на туристів і туристичні підприємства. Зокрема, зниження митних зборів та уникнення підвищення податків може стати вагомим стимулом для збереження та розвитку туристичного сектору.

Грошово-валютні заходи включають використання коливань валютного курсу, що робить туристичні послуги більш доступними для іноземних туристів, стимулюючи таким чином міжнародний туристичний потік. Заходи для подолання безробіття є також важливим аспектом, оскільки туризм є значним сектором зайнятості. У кризові періоди вкрай необхідно зберігати робочі місця та підтримувати підвищення кваліфікації працівників. Спеціальні фінансові програми, кредити та позики можуть допомогти туристичним підприємствам витримати кризу та сприяти створенню нових робочих місць.

Маркетингові заходи мають адаптуватися до змін у попиті, забезпечуючи оптимальне співвідношення «ціна-якість» у конкурентних умовах. Особливу увагу слід приділяти онлайн-рекламі, яка сприятиме швидшому відновленню інтересу іноземних туристів. Усунення бар'єрів для подорожей передбачає зниження або усунення юридичних, фінансових та технічних бар'єрів, що не є критичними для безпеки, здоров'я та громадського порядку. Висока вартість віз та складні візові вимоги перешкоджають розвитку туризму і потребують спрощення; рекомендується перегляд умов отримання віз або навіть скасування візового режиму.

Державно-приватне партнерство є ще одним важливим механізмом, що сприяє збереженню робочих місць у туризмі, спрощенню законодавчих норм та підвищенню ефективності управлінських процесів. Такий підхід дозволяє інтегрувати туристичний сектор з іншими секторами економіки, сприяючи зростанню зайнятості та економічного розвитку, а також зміцнює співпрацю між національними, регіональними та міжнародними учасниками. Регіональне та міжнародне співробітництво може значно підвищити туристичний потік, зокрема через можливе скасування візових режимів (Заячківська, 2011).

Висновки

Таким чином, туристична галузь, через свою специфіку, є однією з найуразливіших до кризових ситуацій, що призводить до значних економічних втрат і структурних змін. Для подолання цих наслідків розробляються стратегії антикризового управління, інтегруються новітні технології та досліджуються нові методи мінімізації впливу криз. Одним з ефективних інструментів для стабілізації економіки під час кризи та в посткризовий період виступає цифровізація. Завдяки впровадженню цифрових технологій у сферу культури під час пандемії вдалося не лише підтримати функціонування музеїв, театрів та інших закладів, але й сприяти розвитку нового формату туризму.

Антикризові заходи, зокрема впровадження цифрових технологій та нових методів управління, здатні прискорити відновлення галузі після кризових явищ. Крім того, ефективні стратегії передбачають прорахунок потенційних ризиків, що можуть виникнути внаслідок надмірного застосування цифрових рішень, які можуть знизити необхідність фізичної присутності у сфері послуг, або через значне зниження податків, що може стимулювати небажані економічні махінації.

Кризові ситуації мають тенденцію до трансформації залежно від рівня розвитку суспільства. Тому актуальним напрямом подальших досліджень є не лише аналіз економічних наслідків криз для туристичної галузі, але й прогнозування можливих кризових ситуацій та розробка превентивних стратегій для їх ефективного подолання.

Література

- Волкова, Н., Гарькава, В., & Скороход, І. (2023). Роль діджитал-процесів в інноваційному розвитку українського бізнесу: економічний аспект. *Академічні візії*, (19). URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/345>
- Ворошилова, Г. (2014). Розвиток міжнародного ринку туристичних послуг в умовах кризи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*, 7(1), 75-78.
- Гарькава, В. Ф., Славкова, О. П., & Волотовська, Т. П. (2024). Управління ризиками в умовах нестабільності: виклики для менеджменту в Україні. *Актуальні питання економічних наук*, (1). <https://doi.org/10.5281/zenodo.13347958>
- Деркач, Т., & Милашко, О. (2021). Статистичний аналіз сучасних тенденцій розвитку туризму Вишеградської четвірки. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*, 48, 4-15. <https://doi.org/10.32841/2413-2675/2021-48-1>
- Заячківська, Г. (2011). Розвиток міжнародного туризму після світової економічної кризи 2008-2009 рр. *Галицький економічний вісник*, 1(30), 11-14.
- Кириченко, О. (2022). Вплив кризових явищ на розвиток міжнародного туризму в країнах ЄС. *Економіка та суспільство*, (42). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-39>
- Кіш, Г. (2021). Сучасні туристичні тенденції в постпандемічний період. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*, 7, 27-34. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36013/1/%d0%a5%d0%93%d0%90%d0%a3-agro.ksauniv%20%e2%84%967_2021.pdf
- Криза. (n.d.). *Велика українська енциклопедія*. URL: <https://vue.gov.ua/Криза> (дата звернення: 02.11.2024).
- Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. (n.d.). *Національна туристична організація України*. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-book-strategic-ebrd-covidreport.pdf>
- Туристичний барометр України 2021-2022. (2023). *Національна туристична організація України*. URL: <https://nto.ua/assets/files/ntou-statistics-barometer-2021-2022.pdf>
- Хіт, Р. (2002). Кризовий менеджмент для керівників; [пер. з англ. Н. Середи]. К.: Наук. думка.
- Чернявський, А. (1998). *Організація управління: навчальний посібник*. Київ: МАУП.

-
- Bannikova, K., & Mykhaylyova, K. (2023). Effective global recruitment strategy: Cultural competence. *Review of Economics and Finance*, 21, 592-598. URL: <https://refpress.org/ref-vol21-a61/>
- Bobro, N. (2024). Integration of the digital economy into social systems. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/480/12847/26889-1>
- Bobro, N., Bielikov, V., Matveyeva, M., Salamakha, A., & Kharchun, V. (2024). Advancing public administration: Enforcing strategic methods and utilising tools. *Archives des Sciences: A Multidisciplinary Journal*, 74(3), 201-206. URL: <https://unige.org/volume-74-issue-3-2024/advancing-public-administration-enforcing-strategic-methods-and-utilising-tools-2/>
- Rasulov, R. (2024). Economic Substantiation of Innovative Solutions for Direct Cooperation between Manufacturers and Restaurants. *Futurity Economics&Law*, 4(4), 121-136. <https://doi.org/10.57125/FEL.2024.12.25.07>